

21. sajandi õigusharidus rahvusülikoolis

1. Sissejuhatus

Tartu Ülikooli õigusteaduskonna tegemistest ning juurastuudiumist nii Eestis kui ka mujal on Juridica veer-
gudel juttu olnud varemgi.¹ Emakeelse õigushariduse saja aasta täitumist tähistades on paslik taas heita
pilg õigushariduse hetkeolukorrale rahvusülikoolis ning võimalikele arengusuundadele lähemas tulevikus.

Seda tehes olen lähtunud õigusteaduskonna õppetegevust suunavast õiguslikust raamistikust, aga ka
üliõpilaste, õppejõudude ja vilistlaste tagasisidest, samuti enda kogemustest ja tähelepanekutest õppejõuna
ning õigusteaduskonna õppedirektori ja programmijuhina. Õigusteaduskonna vilistlaste tagasiside kajasta-
misel olen aluseks võtnud Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste valdkonna vilistlaste uuringu², mille sotsiaaltea-
duslike rakendusuuringute keskus (RAKE) koostas 2016. aastal, ning käesoleval suvel samuti RAKE abiga
korraldatud õigusteaduskonna vilistlaste küsitluse³ tulemused.

Tartu Ülikooli õigusteaduskonna arengukava⁴ kohaselt on teaduskonna missioon „tagada Eesti õigus-
korra toimimiseks vajalike teaduslike aluste kujundamine, rahvusvaheliselt tunnustatud kõrgetasemelise
teadustegevuse ja teaduspõhise õppe kaudu Eesti põhiseaduslike funktsioonide täitmiseks vajaliku kõr-
gelt kvalifitseeritud ja vastutustundliku juristkonna väljaõpe ning rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline
akadeemiline järelkasv Eesti õigusteaduses“. Sellest nähtub, et õigusteaduskond peab oma õppetöölases
tegevuses tähtsaks Eesti vajadusi ning teaduspõhisust. Neil kahel aspektil algatuseks peatungi.

2. Õigusteaduse ja õigushariduse rahvuslikkus

Tartu Ülikooli seaduse⁵ (TÜS) § 2 lõike 1 kohaselt on Tartu Ülikool Eesti Vabariigi rahvusülikool. Kui
küsida, mida väljend „rahvusülikool“ tähendab, siis ega selle kohta legaaldefiniitsiooni leiagi. Mõningat sel-
gitust annab TÜS § 2 lõige 4, mille kohaselt ülikool edendab eesti keele ja kultuuri säilimise ning arengu
eesmärgil Eestit ja tema rahvast uurivaid teadusi ning eestikeelset haridust, säilitab rahvuslikku kultuuri-
pärandit ning pakub avalikkusele sellega seotud teenuseid. Siit ka väljend „rahvusteadused“, mille sisusta-
mise raskused ja erinevad võimalused on kokku võtnud Urmas Sutrop ajakirjas „Akadeemia“.⁶

¹ 01.09.2019 seisuga leiab märksõnale „õigusharidus“ ajakirja „Juridica“ artiklite andmebaasist lausa 91 vastet.

² Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste valdkonna vilistlasuuring 2016. Lõpparuanne. November 2016. Arvutivõrgus: https://skytte.ut.ee/sites/default/files/skytte/sotsiaalteaduste_valdkonna_vilistlasuuring_2016.pdf (01.09.2019). Küsitlus korraldati aastatel 2013–2015 lõpetanud vilistlaste hulgas ning selles uuringus osales 83 õigusteaduse bakalaureuseõppekava lõpetanud ja 109 õigusteaduse magistriõppekava lõpetanud.

³ Küsitlusele vastas kokku 488 õigusteaduskonna vilistlast, kellest 44% on õigusteaduskonna lõpetanud aastatel 2010–2019, 24% aastatel 2000–2009, 16% aastatel 1990–1999 ning 16% 1980. aastatel või varem. Arvestades Tartu Ülikooli õigustea-
duskonnas lõpetatud kõrgeimat õppeastet, oli vastanute hulgas 86% magistriskraadiga, 10% bakalaureusekraadiga ja 4%
doktorikraadiga vilistlast. Vastanutest 33% töötas advokaadibüroos, 20% kohtus, 14% ministeeriumis, ametis või muus
riigiasutuses ja 10% prokuratuuris. Ülejäänud 26% vastajatest töötasid õigus- või notaribüroos, kohalikus omavalitsuses
või muus ettevõttes.

⁴ Tartu Ülikooli õigusteaduskonna arengukava aastateks 2018–2022. Vastu võetud õigusteaduskonna nõukogu otsusega
12.06.2017.

⁵ RT I 1995, 23, 333; RT I, 19.03.2019, 12.

⁶ U. Sutrop. Kuidas me mõistame rahvusteadust? – Akadeemia 2012/7, lk 1155–1177.

Teaduspoliitilisest aspektist vaadatuna ei ole õigusteadus täna rahvusteadus – see tähendab, et TÜS § 11 lõike 1¹ alusel riiklikku toetust saavate professuuride nimekirjast⁷ ühtegi õigusteaduse professuuri ei leia. Juristid on aga avaldanud arvamust, et ka õigusteadust tuleks pidada rahvusteaduseks, sest õiguskorra toimimiseks ja edasiarendamiseks vajaliku süsteemse teadustöö tegemine on iga riigi oma õigusteadlaste ülesanne⁸, seega oma riik eeldab oma õigusteadust.⁹ Sellest nähtub, et juristide jaoks on „rahvuslikkus“ kui „rahvusteaduse“ komponent seotud riigiga.¹⁰ Tartu Ülikoolis tehtava (Eesti) õigusteaduse seotust Eesti riigi ja rahva tulevikuga on rõhutanud ka kunagine Tartu Ülikooli rektor Jaak Aaviksoo.¹¹

Juristide erialases väljaõppes domineerivad samuti riiklikud huvid: on ju juristid need, kes peavad õigusprobleeme lahendades rakendama (ning järelikult ka väga hästi tundma) vastavas õiguskorras kehtivat õigust ja seda ühtviisi nii avalikus kui ka erasektoris töötades. Märt Rask on rõhutanud (teaduspõhise) õigushariduse olulist rolli riigi õiguspoliitikas, märkides, et õigusharidus valmistab ette spetsialiste nii kehtiva õiguse rakendamiseks kui ka õigusruumi tunnetamiseks ja muutmiseks.¹² Teiste sõnadega on igal riigil tarvis juriidilise ettevalmistusega eksperte oma õigussüsteemi kriitiliseks analüüsimiseks ja edasiarendamiseks. Just sellise ettevalmistuse andmine ning sel moel Eesti riigi toimise ja arengusse panustamine on rahvusülikooli õigusteaduskonna olulisim eesmärk. Vaadates Tartu Ülikooli lõpetanute suurt osakaalu nn klassikaliste juristiametite (kohtunik, advokaat, prokurör, notar) esindajate seas¹³, võib järeldada, et Eesti jaoks võimekate juristide õpetamisega on teaduskond seni ka hästi toime tulnud.

3. Õigushariduse teaduspõhisus

Küsimus selle kohta, kas juristi ettevalmistus peaks seisnema akadeemilises hariduses või olema pigem praktiliste oskuste lihvimisele orienteeritud kutseõpe, tõuseb ikka ja jälle. Leideni ülikooli rektor ja endine õigusteaduskonna dekaan Carel Stolker on eristanud nelja põhilist juristiõppe mudelit:

- kitsalt kutsealane väljaõpe õigusasutuste juures (nt Inglismaa kogemus kohtute juures tegutsevate kutseühingutega (*Inns of Court*)),
- kutseoskuste õppele suunatud ettevalmistus kõrgkoolides (nt USA *law school*'id),
- akadeemiline õigusharidus ülikoolides,
- akadeemiline ülikooliharidus kombineerituna mahuka praktilise erialase kogemusega (nagu see on Saksamaal).¹⁴

Mandri-Euroopas on traditsiooniline, et juristide ettevalmistus toimub ülikoolides, seega seal, kus tegeletakse ka õigusteadusega.¹⁵ See johtub arusaamast, et jurist ei ole õigusnorme kohaldades lihtsaid juhtumeid lahendav „õigustehnik“, vaid peab olema suuteline kehtivat õigust ning selles esinevaid lünki kriitiliselt analüüsima ja leidma lahendusi keerulistele probleemidele.¹⁶ Selleks vajalikul tasemel ettevalmistust saab pakkuda akadeemiline õigusharidus, s.t õppekava, mille raames õpitakse nii õigusteooriat kui

⁷ 2019. aastal Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Tartu Ülikooli vahel sõlmitud halduslepingu p 3.1.11 kohaselt on nendeks arheoloogia professor, Eesti ajaloo professor, kunstiajaloo professor, eesti keele ajaloo ja murrete professor, eesti keele (võõrkeelena) professor, tänapäeva eesti keele professor, eesti kirjanduse professor, eesti ja võrdleva rahvaluule professor, etnoloogia professor, mõtteloo professor ja kultuurisemiootika professor, vt RT I, 28.02.2019, 12.

⁸ P. Pikamäe. Õigusteadus on rahvuslik distsipliin. – Sirp, 30.09.2016.

⁹ U. Reinsalu. Head sõbrad! – Juridica 2015/3, lk 161.

¹⁰ Ka Tartu Ülikooli seaduse algteksti koostajad nägid „rahvuslikkuses“ nähtavasti eeskätt just seotust riigiga, sest seaduse eelnõu § 2 sõnastuses oli Tartu Ülikool „riiklik (rahvuslik) ülikool“, vt Tartu Ülikooli seaduse eelnõu, 707 SE, algatatud 19.10.1994. Olgu selle rahvusprofessuuriga kuidas on, aga õigusteadlaste töö olemuslikku seotust konkreetse õiguskorraga on ühiskonnas ilmselt siiski veel vähe teadvustatud, millest annab tunnistust õigusteaduse evalveerimine pigem loodus- ja reaalteadustele orienteeritud kriteeriumite alusel.

¹¹ J. Aaviksoo. Tartu Ülikooli ja Eesti õigusteaduse tulevikust. – Juridica 2002/4, lk 211. Aaviksoo arvates on Tartu Ülikooli ülesandeks „lisaks õigushariduse ja õigusteaduse ja edendamisele kanda ka Eesti õiguskultuuri, tagada meie õigustegelikkuse akadeemiline ja sõltumatu refleksioon, analüüs ja süntees ning selle suhestamine ühiskonna arengu ning tuleviku kindlustamiseks lahendamist vajavate probleemidega. Neid ülesandeid ei ole võimalik üheski ühiskonnas täita puhtalt kommertsalustel, need on avalikud ülesanded, mida vajab eelkõige avalikkus ja rahvas tervikuna“.

¹² M. Rask. Akadeemiline õigusharidus: Eesti õigussüsteemi huvid ja ootused. – Juridica 2002/4, lk 217.

¹³ Vt A. Nõmper. Õigusteaduskond ei karda konkurentsi. – Postimees, 12.11.2017.

¹⁴ C. Stolker. Rethinking the Law School. Cambridge University Press 2014, lk 114.

¹⁵ Samas, lk 19; S. Strömholm. Juristide Euroopa. – Akadeemia 1994/11, lk 2327; P. Järvelaid. Ülikooliharidus ja juristi elukutse Euroopas. – Akadeemiline õigusharidus ja juristide täienduskoolitus. Tartu: Juristide Täienduskeskus 1996, lk 12.

¹⁶ A. W. Heringa. Legal Education. Reflections and Recommendations. Intersentia 2013, lk 97.

ka õigusfilosoofiat, aga ka näiteks õiguse ajalugu, saamaks keeruliste probleemide lahendamiseks ja loovaks õigusmõtlemiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Nimetatud distsipliinides eksperdik olemine ja enese pidev arendamine ei ole praktiseeriva juristi igapäevatöö kõrval mõeldav, seepärast on õigushariduse andmise sobivaimaks kohaks peetud ülikoole.

Tõsi, üliõpilased ise neid tugevat teoreetilist põhja andvaid õppeaineid sageli eriti ei väärtusta. Nii näiteks on õigusteaduskonna kunagine dekaan Peep Pruks juba 1996. aastal märkinud, et oodatakse pigem võimalikult konkreetseid teadmisi, mis end praktikas kohe „ära tasuvad“¹⁷. Ka õppeinfosüsteemis õppekava kohta antud tagasisidest nähtub, et üliõpilased ootavad eeskätt praktiliste oskuste omandamist, mis võimaldaks kohe edukalt tööle asuda; aeg-ajalt nimetavad tudengid isegi konkreetseid õppeaineid, mida nende arvates ei peaks õppekavas olema.¹⁸ Selline pragmaatilisus ei ole üksnes Eesti üliõpilastele omane joon, vaid iseloomustab teistegi riikide juuratudengeid.¹⁹ Seda võib nähtavasti seostada asjaoluga, et ka tööandjad ootavad õigusteaduskonna lõpetajailt võimalikult kohest valmisolekut praktiliste tööülesannetega toimetulekuks.²⁰

Võib nõustuda Peeter Järvelaiuga, kes on juba 1996. aastal märkinud, et Eestis tuleb endale aru anda, et meie juristkond ei saa olla orienteeritud üksnes praktikale.²¹ Arvestades seda, kuivõrd erinevad on need õigusvaldkonnad, milles õigusteaduskonna lõpetajad tööle hakkavad, ning need spetsiifilised kutseoskused, mida eri õigusametite pidajatelt nõutakse, ei olegi võimalik ühte juurastuudiumi ära mahutada kõike seda, mis võiks rahuldada väga erinevate tööandjate vajadusi. Niisiis tuleb ülikoolide õigusteaduskondadel endilgi aeg-ajalt enesele meenutada, et ülikool vastutab tulevaste juristide **harimise**, mitte nende **väljaõppe** eest.²² Või, nagu on öelnud Jaak Aaviksoo: „Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetaja peab kindlasti olema mitte ainult õigusspetsialist, vaid eelkõige õigusharitlane ja ühiskonnateadlane – õigusteadlane laias mõttes.“²³ See omakorda tähendab, et praktilisuse suurendamise sildi all ei tohiks Tartu Ülikooli õigusteaduse õppekavas loobuda nendest distsipliinidest, millest saadud teadmiste najal suudab jurist tulevikus töötades lahendada probleeme ka siis, kui koolis õpitud konkreetset materiaalõiguslikud teadmised seaduste muutmise tõttu kasutuks peaksid osutama.

Õiguse üldainete olemasolu õigusteaduse õppekavas on tegelikult oluliseks pidanud ka õppekava läbinud ise.²⁴ Nii näiteks küsisime 2019. aasta suvel korraldatud küsitluse raames õigusteaduskonna vilistlaste käest terve rea õppeainete kohta esiteks seda, kui suurel määral sellest ainest saadud teadmisi praktikas kasutatakse, ning teiseks seda, kas see õppeaine peaks vilistlaste arvates olema juurastuudiumi kohustuslik osa. Küsitluse tulemusena selgus, et näiteks ladina keele alaseid teadmisi kasutas oma töös harva või üldse mitte 73–85% vastanutest (erinevused sõltusid vastajate haridustasemest – BA, MA või doktorikraad), samas 54% kõigist vastanutest leidis, et see peaks olema kohustuslik õppeaine. Õigusfilosoofia puhul olid tulemused vastavalt 53–86% ja 60% ning õiguse ajaloo kohta vastavalt 56–88% ja 65%. Seega võib öelda, et nende teoreetiliste ainete tõeline kasu on kaudne, kuid need on väga vajalikud ning see vajalikkus selgubki alles praktikas. Siinkohal julgustan tööandjaid seda sõnumit selgemini saatma ka enda juures praktilal olevatele või juba töötavatele tudengitele.

Lisaks üldteoreetilist põhja andvatele õppeainetele on ka praktilisemate õigusdistsipliinide (nagu lepinguõigus, karistusõigus, haldusõigus jne) õpetamisel oluline õppejõu enda pidev teadustöö selles vallas, sh kursisolek nii siinsete kui ka välismaiste kolleegide teadustööga. Õppejõud, kes on harjunud õiguslikku materjali pidevalt kriitiliselt analüüsima ning lisaks oma riigi kehtivale õigusele on kursis nii konkreetsete

¹⁷ P. Pruks. Akadeemilise õigushariduse mõningaid arenguprobleeme. – Akadeemiline õigusharidus ja juristide täiendus- koolitus. Tartu: Juristide Täienduskeskus 1996, lk 65.

¹⁸ Näiteks on peetud ebavajalikuks õigusfilosoofiat, õiguse ajalugu ja uurimistööd.

¹⁹ Aalt Willem Heringa on vastumeelsust kriitilist mõtlemist ja refleksiooni arendavate õppeainete suhtes täheldanud ka Hollandi üliõpilaste seas, vt A. W. Heringa (viide 16), lk 97. Ilmar Tammelo on juba 1977. aastal märkinud sama Saksa juuratudengite kohta, vt I. Tammelo. Der Kampf um die Rechtsphilosophie. – Modern Problems of International Law and the Philosophy of Law. Miscellanea in honour of Professor D. S. Constantopoulos. Thesaurus Acroasium, Vol. IV. Thessaloniki: Institute of International Public Law and International Relations of Thessaloniki 1977, lk 153–158, avaldatud Juridicas Lauri Mäliksoo tõlkes: I. Tammelo. Võitlus õigusfilosoofia pärast. – Juridica 2002/8, lk 511–513.

²⁰ Näiteks on avaldatud isegi arvamust, et ideaalis võiks magistriõppes saada advokaadi ettevalmistuse, vt K. Koovit. Jaanus Mody ja Martin Simovart: turg suureneb ja advokaadiametit tehisintellekt ei ohusta. – Eesti Päevaleht, 23.08.2018.

²¹ P. Järvelaid (viide 15), lk 54.

²² Carel Stolker: “Law schools have a duty to *educate*, not to *train* our future lawyers.” Vt C. Stolker (viide 14), lk 115. Ilmar Tammelo: „Juurastuudium ilma õigusfilosoofilise õpetuseta pole õigupoolest õigusteaduses või õigusteadustes harimine; see on üksnes õigustundjate või õigustehnikute, s.t õiguskäsitöölise tootmine.“ Vt I. Tammelo (viide 19), lk 512.

²³ J. Aaviksoo (viide 11), lk 214.

²⁴ Ladina keele ja Rooma õiguse vajalikkuse kohta vt nt H. Vallikivi. Mis kasu on tänapäeva juristil ladina keelest ja Rooma õigusest? – Sirp, 31.05.2019.

õiguslike lahenduste ajalooliste põhjustega kui ka (teiste riikide näitel) probleemi lahendamise muude võimalustega, suudab õppijaid kriitilise mõtlemise oskuse arendamisel tulemuslikumalt juhendada.

Veel üks põhjus, miks õigusteadust just eeskätt ülikoolides õpetatakse, on seotud vajadusega kaasata õigushariduse ja õigusteaduse juurde ka teiste erialade esindajaid. Jaak Aaviksoo on märkinud, et inimese ja õiguse suhte erinevate aspektidega tegelemiseks on lisaks õigusteadlastele tarvis kaasata näiteks majandusteaduse, sotsioloogia ja riigiteaduse esindajaid, aga ka näiteks semiootikuid ja filosoofe, sest õiguskultuuri edendamiseks „ei ole ilmselt kohasemat asutust kui ülikool, kes oma loomu poolest on universaalne nii oma interdistsiplinaarsuse tõttu kui ka seetõttu, et ühendab endas teadus-, haridus- ja kultuuriasutuse“²⁵.

Ülalöeldu ei tähenda, et klassikalist õigusteaduse õppekava tuleks pidada kogu tänase Eesti ühiskonna vajadusi rahuldavaks ja ainsaks sobivaks õigushariduse mudeliks. Vajab ju tööturg nii spetsiifilisemate, kitsast valdkonda puudutavate sügavate juriidiliste teadmistega eksperte, kelle ettevalmistamine toimub valdkonnale spetsialiseerunud magistriõppekavade kaudu²⁶, kui ka lihtsamate õiguslaste kutseoskustega töötajaid. Küll aga peab väikeses riigis olema vähemalt üks ülikool, mis suudab anda klassikalist akadeemilist õigusharidust. Eestis on selleks Tartu Ülikool ning õppekavasid kujundades peame seda õigusteaduskonnas alati meeles pidama.

4. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna õppekavad ja õppevormid

Õigusteaduskond pakub haridust kõigil kolmel kõrghariduse astmel: teaduskonnas on üks eestikeelne bakalaureuseõppekava, üks eestikeelne ja kaks ingliskeelset magistriõppekava ning doktoriõppekava. Bakalaureuse- ja magistriõppekavad läbisid 2016. aastal evalveerimise, mille käigus rahvusvaheline hindamiskomisjon andis kõikidele õppekavadele positiivse üldhinnangu.²⁷ Seda, kuidas hindavad õigusteaduskonnast saadud haridust eestikeelsete õppekavade lõpetajad, uurisime 2019. suvel korraldatud küsitluse raames. Küsitlusele vastanud vilistlased on rahul Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas omandatud kõrgharidusega (96%) ja valitud erialaga (97%), tunnevad end tööturul konkurentsivõimelisena (95%) ning tulevad enda hinnangul oma praeguses töökohas tööalaselts hästi toime (99%). Seega võib tõdeda, et teaduskonna senine tegevus õigushariduse andmisel on olnud tulemuslik.

1990. aastatel kestis õigusteaduse bakalaureuseõpe Tartu Ülikoolis 8 semestrit (4 aastat); selle järel oli võimalik õppida 2 aastat teadusmagistriõppekaval. 1999. aastal allkirjastatud Bologna deklaratsiooni²⁸ rakendamise raames mindi Eesti ülikoolides alates 2002/2003. õppeaastast üle 3+2 süsteemile. Kui osa erialade puhul²⁹ säilitati pikem baasõpe integreeritud õppekavade kaudu (s.t õppekava bakalaureuse- ja magistriastmeks lahutamata), siis õigusteaduse õppes võeti kasutusele 3+2 mudel. See tähendab, et Tartu Ülikoolis saab õigusteadust õppida 3-aastase nominaalkestusega eestikeelsel bakalaureuseõppekaval ja 2-aastase kestusega eestikeelsel magistriõppekaval. Algselt peeti 3+2 mudeli üheks eesmärgiks ülikoolilõpetajate kiiremat jõudmist tööturule ning seda arusaama peegeldas ka 2002. aastal bakalaureuseõppesse astunute õppekava, mis oli täis pikitud väikesemahulisi kohustuslikke õppeaineid, jätmata üliõpilastele eriti palju võimalusi materjali süüvimiseks. Järgnenud aastate jooksul on seda viga pidevalt korrigeeritud: viidud osa õppeaineid üle magistriõppekavasse ning suurendatud bakalaureuseõppekavasse jäänud õppeainete mahtu.³⁰

²⁵ J. Aaviksoo (viide 11), lk 212.

²⁶ Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas on nendeks infotehnoloogiaõiguse magistriõppekava ning rahvusvahelise õiguse ja inimõiguste õppekava.

²⁷ Arvutivõrgus: http://www.oi.ut.ee/sites/default/files/oi/assessmentreportlawspg_final.pdf (01.09.2019).

²⁸ Joint Declaration of the European Ministers of Education convened in Bologna on 19 June 1999. Arvutivõrgus: https://www.eurash.eu/library/modernising-phe/Bologna_1999_Bologna-Declaration.pdf; Bologna protsess: Euroopa kõrgharidusruumi rajamine. Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=LEGISUM:c11088&from=EN> (01.09.2019).

²⁹ Kõrgharidusseaduse (RT I, 19.03.2019, 12) § 7 kohaselt on nendeks arstiõpe, loomaarstiõpe, proviisoriõpe, hambaarstiõpe, arhitektiõpe ja ehitusinseneri õpe ning klassiõpetaja õpetajakoolitus.

³⁰ Näiteks on aastate jooksul bakalaureuseõppekavast magistriõppekavasse üle viidud tsiviilkohtumenetlus, keskkonnaõigus, intellektuaalse omandi õigus ja kriminoloogia ning bakalaureuseõppekavas on suurendatud õiguse entsüklopeedia, Euroopa Liidu õiguse, karistusõiguse, võlaõiguse üldosa, lepinguväliste võlasuhete õiguse, rahvusvahelise õiguse ja õiguse ajaloo mahtu.

Seega on Tartu Ülikooli õigusteaduse bakalaureuse- ja magistriõppekavade puhul lähtunud põhimõttest, et need kaks annavad kokku nn täisjuristi (sks *Volljurist*) hariduse. Sellise lähenemise lähtepunktiks on orienteeritus sellele õigusteadmiste pagasile, mis peaks olema olemas olemas olemas õigusteaduse magistriskraadiga klassikaliste õigusametite pidajatel.^{*31} See tähendab, et õigusteaduse magistriõpe ei kujuta endast pelgalt bakalaureuseõppes õpitud distsipliinide süvendamist erikursuste toel, vaid uute ning keerulisemate õiguslike distsipliinide juurdeõppimist selleks, et saadud haridus annaks kokku piisavalt hea üldpildi õigussüsteemist. Sellepärast iseloomustab bakalaureuseõppekava ka võrdlemisi suur kohustuslike ainete maht (kogu õppekava maht on 180 ainepunkti ehk EAP-d, millest kohustuslike õppeainete maht on 150 EAP-d).^{*32} Baasteadmiste süvendamine toimub nii bakalaureuse- kui ka magistriõppekavas pakutavate valikainete kaudu.

Kahe eraldi õppekava olemasolu võimaldab soovijatel tõepoolest piirduda bakalaureusediplomiga ning asuda tööle või õppida magistritasemel juurde mõnda muud eriala. Samuti on ülikoolil kahe õppekava süsteemi puhul võimalik valida õigusteaduse magistriõppesse võimekamaid tudengeid. Samas tekitab selline süsteem ka teatavaid probleeme – näiteks bakalaureuseõppes läbitud valikainete ümberarvestamiseks esitatud taotluste läbivaatamise administratiivne koormus või tudengite õppekoormuse ebaühtlane jaotus kahe õppekava vahel.

Mainitud täisjuristi kontseptsioon eeldaks õigusteaduse magistriõppekavale astujalt bakalaureusekraadi õigusteaduses. Õigusteaduskonna vastuvõtupraktikas see reeglina nii ongi, kuid esineb ka erandeid, sest õigusteaduse magistriõppekavale võivad kandideerida ka muude erialade bakalaureusekraadiga õppijad. Tartu Ülikooli õppekava statuudiga^{*33} on õigusteaduse magistriõppesse astumise lisatingimuseks seatud õiguslaste eeldusainete läbimine 60 EAP mahus (loomulikult tuleb kõikidel kandideerijatel sooritada sisseastumiseksam). Sama teed on õigusteaduse magistridiplomit andvate õppekavade puhul mindud ka teistes Eesti ülikoolides^{*34}, seega võib öelda, et Eestis õigusteaduse magistridiplomi saanute poolt läbitud õiguslaste õppeainete maht võib praktikas olla küllaltki erinev.

Lisaks eestikeelsele klassikalisele magistriõppekavale on Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas kaks ingliskeelset õppekava: alates 2015. aastast Tartus õpetatav infotehnoloogiaõiguse õppekava ning 2016. aastal avatud ja Tallinnas tegutsev rahvusvahelise õiguse ja inimõiguste õppekava. Nende õppekavade avamine on teaduskonna jaoks kahtlemata positiivne kogemus, mis aitab kaasa õpikeskkonna rahvusvahelistumisele ning Tartu Ülikooli õigushariduse tutvustamisele väljaspool Eestit.

Pärast ühinemist Õigusinstituudiga 2002. aastal tegutseb Tartu Ülikooli õigusteaduskond nii Tartus kui ka Tallinnas. Sellest tulenevalt saavad eestikeelsetele õppekavadele õppima soovijad valida, kas kandideerida õppekohale Tartus või Tallinnas. Lisaks päevasele õppele (kus õppetöö toimub igal nädalal esmaspäevast reedeni) on võimalik õppida sessioonõppe vormis, mis reeglina tähendab üks kord kuus (neljapäevast pühapäevani) toimuvat auditoorset tööd kombineerituna iseseisva tööga. Sessioonõppe populaarsus näitab, et lisaks otse gümnaasiumist tulnud noortele on õigusteaduslik haridus oluline ka küpsemate, sageli juba ühte kõrgharidust omavate õppijate jaoks, kes väärtustavad võimalust õppida töö ning pere kõrvalt. Kui seni oli bakalaureuseõppe sessioonõppijate õppekoormus sarnaselt päevaõppega jagatud kolme aasta peale, siis alates käesolevast aastast toimub õppetöö sessioonõppes nelja aasta jooksul (s.t osakoormusel), et ka muude kohustuste kõrvalt õppijal oleks võimalik õpitavasse piisavalt süveneda ning saada kvaliteetne haridus.

Vajadus tagada jätkusuutlikuks ning kvaliteetseks teaduspõhiseks õppetööks vajalikud tingimused on kaasa toonud otsuse pakkuda alates 2019. sügisest osakoormuses õppimisvõimalust üksnes tasu eest. Selle otsuse tegemisel on rolli mänginud nii rahvusvahelise hindamiskomisjoni soovitus^{*35} kui ka Haridus- ja Teadusministeeriumi seisukoht, et osakoormusel õpe on mõeldud eelkõige töötavale inimesele, kes tasub oma õpingute eest ise.^{*36} 2019. aasta suvel õigusteaduskonna bakalaureuseõppekava sessioonõppesse sisseastunute arv (66) näitab, et õppijad on selle muudatuse küllaltki hästi vastu võtnud.

³¹ S.t eeskätt kohtunikud, advokaadid, prokurörid ja notarid.

³² Üks EAP (ehk Euroopa ainepunkt) = 26 tundi üliõpilase tööd (sh nii auditoorne kui iseseisev töö).

³³ Õppekava statuut. Vastu võetud Tartu Ülikooli senati 24. aprilli 2015. a määrusega nr 6.

³⁴ Näiteks TalTechi õigusteaduse magistriõppekavale sisseastujalt nõutakse vähemalt 36 EAP ulatuses eeldusainete läbimist (<https://www.ttu.ee/sisseastujale/magistriope-2/erialad-10/majandusteaduskonna-erialad-2/oiigusteadusmagistriope/#sisseastumine-187> (01.09.2019)), TLÜ õigusteaduse magistriõppekaval tuleb muu kui õigusteaduse bakalaureusekraadiga õppijal esimese õppeaasta jooksul läbida 16 EAP ulatuses õigusaineid (<https://www.tlu.ee/yti/oiigusteadus-0#vastuvotutingimused-> (01.09.2019)).

³⁵ Arvutivõrgus: http://www.oi.ut.ee/sites/default/files/oi/assessmentreportlawspg_final.pdf (01.09.2019).

³⁶ Vt seletuskiri kõrgharidusseaduse eelnõu juurde, lk 37. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f120aa1c-7cd4-4b8e-9d29-28c6ddf877ab/K%C3%B5rgharidusseadus> (01.09.2019).

Ka õigusteaduskonna lõpetanutel on võimalik meie tegemistest jätkuvalt osa saada, osaledes näiteks teaduskonna korraldatud täiendusõppes või läbides tasemeõppe aineid (s.t õppekava osaks olevaid kursusi) koos tudengitega.

5. Õppekavade sisu

Väga üldistatult võib õppekavade sisu jagada kaheks: ülikoolis loetavad õppeained (kohustuslikud, sh lõputöö või lõpueksam, valik- ja vabaained) ning väljaspool ülikooli toimuv erialane praktika.

Õppekavade sisu peab kaasas käima õigussüsteemi muutuste ja õiguspraktika vajadustega, seega tuleb õppekavasid järjepidevalt arendada (ehk muuta). Alanud õppeaasta üks olulisi tegevusi teaduskonnas ongi seotud õppekavade revisjoniga ja vajalike muudatuste ettevalmistamisega, tuginedes muuhulgas nii vilistlaste, tööandjate, õppejõudude kui ka tudengite tagasisidele. Kriitiliselt tuleb üle vaadata nii kohustusliku õpetatavate distsipliinide loetelu kui ka ainekursuste maht.

Analüüsimist vajab ka praktikakorraldus. Praktika on täna õigusteaduse bakalaureuseõppekavas valikaine ning magistriõppekavades kohustuslik. Üliõpilased leiavad endale praktikakoha iseseisvalt, mis reeglina ei ole kuigi keeruline, arvestades teaduskonda saadetavate ning tööandjate endi kanalite kaudu reklaamitavate praktikapakumiste hulka. Samas on olnud (tõsi, üksikuid) juhtumeid, kus tudengeid ei ole praktika ajal piisavalt juhendatud ega tagasisidestatud, mis raskendab üliõpilasel oma erialaste oskuste hindamist ning arendamist vajavate kompetentside analüüsimist. Nähtavasti on vajalik tõhustada ka üliõpilaste ning praktikajuhendajate ettevalmistust praktika eesmärkide osas, sest tudengite tagasiside viitab sellele, et mõnikord mõistetakse praktikat üksnes kui studiumi vältel omandatu kontrolli ning praktiliste oskuste õppimine ja süvendamine kui üks praktika eesmärke võib kergesti jääda tagaplaanile.

Bakalaureuseõppekaval, eestikeelsel magistriõppekaval ning rahvusvahelise õiguse ja inimõiguste õppekaval on üliõpilaste süsteemse õiguslase uurimistöo oskuste süvendamiseks ette nähtud mahukamad ning pikemaajast süvenemist nõudvad kirjalikud tööd (bakalaureuseõppekaval uurimistöo ning nimetatud magistriõppekavadel magistristöo). Senine kogemus näitab, et suur hulk üliõpilasi ei tule nende tööde koostamisega ettenähtud aja (s.t õppeaasta) jooksul toime. Seetõttu on nende iseseisvate tööde kirjutamist toetavate meetmete kokkuleppimine ning rakendamine kindlasti üks alanud õppeaasta jooksul ees ootavaid tegevusi teaduskonnas.

Nagu igas valdkonnas, nii on ka õigusteaduse õpetamisel lisaks erialastele teadmiste (nagu näiteks teadmised lepingu rikkumise korral kohaldatavatest õiguskaitsevahenditest) ja oskustele (eeskätt muidugi kaasuste lahendamise oskus) olulised ka üldoskused ehk nn ülekantavad oskused. Suvise vilistlasküsitluse raames küsisime lõpetanutelt erinevate üldoskuste kasutamise kohta. Vastajatel paluti märkida 10-pallisel skaalal, mil määral läheb neid oskusi töös vaja, kusjuures „10“ märkis vastust „väga sageli“ ning „1“ tähistas vastust „väga harva“. Enamikku loetletud oskustest läheb vastajatel vaja väga sageli:

Allikas: RAKE (2019)

Need küsitluse tulemused viitavad üsna selgelt sellele, millised on ka õigusteaduse studiumi jooksul enim arendamist vajavad üldoskused. Üldoskuste omandamine läheb tõhusamalt, kui nende treenimine ja hindamine toimub pidevalt kogu õppekava jooksul, s.t erinevate ainekursuste raames. Selles osas on kõikide õppekavade lõikes kogupilt võrreldes kümne aasta taguse ajaga kahtlemata paremaks muutunud – üliõpilased teevad üha enam näiteks meeskonnatööd ning kirjalikke ülesandeid sooritatakse varasemast rohkem. Samas on veel küllaga arenguruumi. Üht-teist on võimalik ära teha olemasolevate õppejõudude ühiste pingutustega ainekursuste õpetamisel (nt suunates üliõpilasi kursuse lõppedes oma õppimist analüüsima), ent osa vajalikest tegevustest eeldavad lisaressurssi (nt akadeemilise kirjutamise oskuse tõhusdamine). Üheks selliseks õppeaineks, mis võimaldab korraga süvendada tervet hulka juristi töös vajalikke üldoskusi, on harjutuskohus. Õigusteaduskonna üliõpilased on aastate jooksul edukalt osalenud nii Eestisestel kui ka rahvusvahelistel harjutuskohtuvõistlustel ning teaduskonna sooviks on seda võimalust jätkuvalt pakkuda. Seetõttu on üheks alanud õppeaasta prioriteetseks tegevuseks ka üliõpilaste harjutuskohtute toetuseks lisavahendite otsimine ning selles on ka õigusteaduskonna vilistlastel võimalik aktiivselt kaasa lüüa.

6. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna üliõpilased ja õppejõud

Kõige tähtsamad inimesed ülikoolis on mõistagi üliõpilased. 8. septembri 2019. a seisuga õpib õigusteaduskonna kõikidel õppekavadel kokku 1356 tudengit, neist Tartus 706 ning Tallinnas 649. See teeb õigusteaduskonnast üliõpilaste arvu poolest Tartu Ülikooli suurima teaduskonna. Õigusteaduse eriala on aastaid olnud sisseastujate hulgas populaarne ning õppekavade „tühjaks jäämist“ pole seetõttu karta.

Suur kandideerijate arv tingib õigusteaduskonda sisseastujate kõrge taseme. Samas on õigusteadus erinevalt paljudest muudest ülikoolis õpetatavatest distsipliinidest selline eriala, millega gümnaasiumilõpetajal reeglina varasemat kokkupuudet ei ole. Selleks et seda kokkupuudet juba kooliajal tekitada ning võimaldada noorel inimesel otsustada, kas õigusteadus võiks üldse olla teda huvitav eriala, löi õigusteaduskonna õppejõududest ja vilistlastest koosnev meeskond e-kursuse „Õiguse alused mittejuristile“³⁷. 2019. aasta suvel õigusteaduskonda sisseastunutest oli selle kursuse läbinud juba tervelt 19%. Lähiaastatel on võimalik hinnata, kas taoline ülikooli-eelne ettevalmistus vähendab nende üliõpilaste arvu, kes (valdavalt esimese õppeaasta jooksul) katkestavad ülikooliõpingud eriala sobimatuse tõttu.

Et õigusteaduskonna tudengid on võimekad, seda näitab ka nende hõivatus tööturul. 3+2 haridusmudeli juurutamise eesmärk, et bakalaureuseõppe läbimise järel oleks võimalik tööle asuda, näib Eestis olevat realiseerunud, kui lähtuda Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste valdkonna vilistlaste uuringus välja toodud asjaolust, et enamik õigusteaduse magistriõppe statsionaarse õppevormi üliõpilasi töötab ning paljud neist töötavad õpitava erialaga seotud valdkonnas.³⁸ Arvestades seda, et õigusteaduskonna magistriõppesse kandideerijate seas on sessioonõppe vorm juba aastaid populaarsem kui päevaõpe, võib teha järelduse, et valdav osa magistriõppe tudengeid töötab õpingute ajal küllaltki arvestatava koormusega. Seda kinnitas ka 2018. aasta sügisel magistriõppe tunniplaanide koostamise põhimõtete tarbeks korraldatud küsitlus, millele vastas 53% õigusteaduskonna magistrandidest. Vastanutest 90% töötasid, neist enamik tegi erialast tööd ning 74% vastanutest töötas nädalas rohkem kui 20 tundi. Küsitluse raames uuriti muuhulgas ka seda, mida vastaja peab enda põhitegevuseks, kas töötamist või õppimist. Tervelt 66% vastanutest määratles end pigem töötajana, kes töö kõrvalt õpib. Tudengitele suunatud töökuulutuste järgi võib arvata, et erialast tööd pakutakse juba ka bakalaureuseõppe üliõpilastele.

Ühelt poolt teeb see rõõmu, sest kõrge tööhõive võiks anda tunnistust õigusteaduskonna tudengite heade teadmiste ja oskuste kohta. Teisalt on see ka probleemne, sest töötamise tõttu ei saa üliõpilased osaleda täies mahus õppetöös ning üliõpilaste õppeaeg venib ettenähtust pikemaks.³⁹ Ei ole harvad juhud, kus

³⁷ Arvutivõrgus: <https://sisu.ut.ee/oigusealused/avaleht> (01.09.2019).

³⁸ Vt mh Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste valdkonna vilistlasuuring 2016 (viide 2), lk 20.

³⁹ Näiteks RAKE 2016. aasta uuringu kohaselt kulus õigusteaduskonna aastatel 2013–2015 lõpetanutel bakalaureuseõppekava läbimiseks 3 aasta asemel 4,7 aastat ning magistriõppe läbimiseks ettenähtud 2 aasta asemel 3,2 aastat, vt Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste valdkonna vilistlasuuring 2016 (viide 2).

üliõpilane nimetab magistritöö valmimise venimise või seminarist puudumise põhjusena suurt koormust tööl. Sellistes tingimustes on täiskoormusel õppetöö läbiviimine raskendatud ning üliõpilaste studiumi venimine mõjutab negatiivselt ka õigusteaduskonna eelarvet. Tekib omamoodi surnud ring: töötamise tõttu ei saa üliõpilane pühenduda õppimisele ning ülikoolil on raske täita sellesama tudengi tööandja ootusi ülikoolilõpetajate teadmiste ja oskuste osas. Ilmselt on siin teaduskonna jaoks mõttekoht, kuidas motiveerida üliõpilasi õpingute ajal keskendumisele esmajoones õppetööle ning samas võimaldada paremini ühildada töötamist ja õppimist. Arvestades täiskoormusega töötavate üliõpilaste suurt osakaalu, võib ühe võimalusena kaaluda näiteks osakoormusel õppe juurutamist ka magistriastmes.

Selleks, et kvaliteetne teaduspõhine õigusharidus üliõpilasteni viia, on mõistagi tarvis õppejõudusid. Selle artikli kirjutamise ajal töötab õigusteaduskonnas 13 professorit, 16 dotsenti, 8 lektorit, 4 assistenti, 4 õpetajat, 3 vanemteadurit ning 4 teadurit. Jagades teaduskonna üliõpilaste arvu õppetööd läbi viivate akadeemiliste töötajate arvuga, saame tulemuseks, et iga õppejõu kohta tuleb enam kui 28 üliõpilast. Seda on kahtlemata palju; õnneks on teaduskonnal võimalik kasutada praktikutest õppeülesande täitjate abi, eeskätt seminaride juhendamisel ning valikainete läbiviimisel. Õppejõudude koormust aitab mõnevõrra leevendada ka üliõpilastest õppeassistentide kaasamine. Rõõmustav on näha, et nii mõnigi kunagine võimekas õppeassistent on nüüd juba õppeülesande täitjana panustamas teaduskonna tänaste juuratudengite haridusse.

Ent olulisem osa õppetööst jääb akadeemilise teaduspõhise õigushariduse andmisel mõistagi ikkagi ülikoolis põhikohaga töötavate õppejõudude kanda – kuulub ju just nende töökohustuste hulka teadustöö tegemine, õppetöö läbiviimine tänapäevasel metoodilisel ja haridustehnoloogilisel tasemel, õpetamis- ja juhendamisoskuste alane enesetäiendamine ning õpetamisalane eneseareng ja refleksioon (eneseanalüüs).^{*40}

Arusaam sellest, kuidas toimub õppimine ja õpetamine kõrgkoolis, on Eestis viimaste aastakümnete jooksul tugevalt muutunud. Õpe on muutunud väljundipõhiseks – see tähendab, et õppeainet planeerides ei alusta õppejõud mitte küsimusega, milline materjal tuleb loengutes üliõpilaseni viia, vaid lähtub sellest, milline muutus peaks õppija teadmistes, oskustes ja hoiakutes ainekursuse lõpuks toimuma. Sellest lähtudes valib õppejõud õpetamis- ja hindamismeetodid ning selekteerib vajaliku õppematerjali. Õpetamismeetoditest eelistatakse õppijaid aktiveerivaid võtteid ning õppijatevahelist koostööd ja refleksiooni soodustavaid ülesandeid. Väga oluline on õppejõu oskus kasutada e-õppe vahendeid ning erinevaid digitaalseid võimalusi õppijate kaasamiseks nii auditooriumis kui ka väljaspool seda. E-õppe oskusliku kasutamise suudab õppejõud innustada õppijaid tõhusalt tööle ka olukorras, kus silmast-silma kontakti võimalust polegi või on auditoorsed kohtumised harvad (nt sessioonõppes). Võib kindlalt öelda, et tänapäevasel tasemel õppetöö läbiviimiseks ei piisa üksnes oma valdkonna tundmisest ning heast esinemisoskusest, vaid tarvis on ka õppemetoodilisi ning haridustehnoloogilisi teadmisi ja oskusi.

Tartu Ülikool pakub õppejõududele pidevat võimalust õpetamisoskuste arendamiseks ja innustab õppejõudusid õpetamisse teadlikult suhtuma ning seda teaduslikult uurima, andes igal aastal välja 12 hea õpetamise granti.^{*41} Samuti antakse igal aastal välja aasta õppejõu auhind ning tuuakse välja iga valdkonna 10 parimat õppejõudu.^{*42} Toreda traditsioonina valivad ka õigusteaduskonna üliõpilased igal aastal parimad õppejõud ning parimad ainekursused. Õigusteaduskonnas oleme omavahel kogemuste vahetamiseks 2015. aastal algatanud aruteluseminaride sarja „Hea õpetamise kogemus õigusteaduskonnas“. See kõik loob sobivad eeldused õigusteaduskonna õppejõudude pedagoogiliste oskuste arendamiseks. Selleks, et kindlustada piisava arvu nõutava kvalifikatsiooniga õppejõudude olemasolu, on üks olulisi lähiaastate ülesandeid teaduskonnas kindlasti seotud õppejõudude järelkasvuga.

⁴⁰ Akadeemiliste töötajate ametijuhendid. Vastu võetud Tartu Ülikooli senati 15. detsembril 2017. a määrusega nr 8, muudetud Tartu Ülikooli senati 21. detsembril 2018. a määrusega nr 10.

⁴¹ Õigusteaduskonna õppejõududest on nimetatud grandit seni pälvinud Age Värv (2016) ja Gaabriel Tavits (2018).

⁴² 2018. aastal jõudis sotsiaalteaduste valdkonna kümne parema õppejõu hulka lausa kaks õigusteaduskonna töötajat, nimelt inglise õiguskeele õpetajad Kristiina Alas ja Reet Talpsepp.

7. Kokkuvõte

Õigusteaduskonda õppima tulla soovijate suur hulk näitab, et meie juures saadavat õigusharidust hinnatakse kõrgelt. Vilistlaste tagasiside ning meie õppekavade lõpetajate edukus tööturul kinnitab selle hinnangu paikapidavust. See aga ei tähenda, nagu võiks õigusteaduskonna pere loorberitele puhkama jääda. Vastupidi: nii nagu õigus muutub vastavalt ühiskonna vajadustele, nii muutub ja areneb ka Tartu Ülikooli õigusteaduskond.

Autorist: *PhD* Age Värv on Tartu Ülikooli õigusteaduskonna asedirektor õppetöö alal, bakalaureuse- ja magistriõppe programmijuht ning võlaõiguse dotsent.